

**Conf. univ. dr. Oana Elena Gălățeanu,
Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

ROLUL BISERICII ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI DIN ȚĂRILE ROMÂNE FEUDALE

Abstract: *The justice performance system has evolved all over the world, at the same time with the development of the human society. The Church had had a great influence on the justice system in our country, in the medieval period. The lords frequently trusted to the hierarchs the authority to judge many cases where laymen were involved. At the same time, in the Romanian feudalism, the Church had had also the authority to put to execution the decisions given, at least in the criminal cases. This is proved by many mitropolies where prisons were operating, existing in Wallachia, Transylvania and Moldavia and being guarded by mercenaries from the Romanian countries' army. The Church and its hierarch's contributions to the justice fulfilment act in the medieval period of the Romanian people are presented in the present study.*

Keywords: *justice, feudalism, Church, role, Romanian countries.*

Aspecte despre justiția din feudalismul românesc

Despre justiție și sistemul de înfăptuire a acesteia putem spune că ele au evoluat concomitent cu evoluția societății omenești de pe întreg cuprinsul globului pământesc.

La începuturi, când nu exista încă o organizare a puterii sociale, cel vătămat de o faptă penală era nevoit să-și facă dreptatea singur, prin răzbunare contra celui care i-a cauzat răul. Cu alte cuvinte, o primă formă de manifestare a sancționării infractorului a fost răzbunarea, vătămatul fiind concomitent parte, judecător și executor al pedepsei¹.

1. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și Procedură Penală*, edițiunea a doua, vol.V, tipografia Curierul Judiciar, București, 1927, p. 32.

Această „lege a talionului“ a funcționat în marea majoritate a legiurilor vechi, inclusiv în legea română veche. Menționăm spre exemplificare un caz din anul 1669, când vornicul Stroie Leurdeanu a fost condamnat de Divanul țării la pedeapsa talionului pentru că urmare a faptului că acesta l-a pârât pe postelnicul Constantin Cantacuzino, Vodă Grigore Ghica l-a ucis pe cel din urmă², existând citat textul menționat în Cronica Țării Românești:

„Atuncea Antonie Vodă împreună cu toți egumenii de pre la toate mănăstirile câte sunt în țară făcură mare judecată; căutând la Sfanta pravilă aflară ca să-l omoare și pre Stroie, ca să ia plată, precum au făcut“³.

Cronologic, sistemului răzbunării/talionului i-a urmat cel utilitar, fundamentat pe ideea că „scopul pedepselor e utilitatea socială“⁴.

În secolele XVII-XVIII au funcționat sistemele contractuale, bazate pe ideea de natură contractuală a raporturilor dintre stat și cetățeanul ce încalcă legea penală.

În 1797 a fost formulat sistemul justiției absolute, de către filozoful Emanuel Kant. Potrivit opiniei acestuia, pedeapsa își are justificarea legitimă în dreptatea ei, în legea ei morală, conform căreia binele să fie răsplătit cu bine, iar răul cu rău⁵. Cu alte cuvinte, scopul pedepsei nu e dat de utilitate ori intimidarea celor răi, ci de refacerea legalității.

Specialiștii au combătut acest principiu, dovedind că nu se poate identifica egalitatea între sancțiuni și faptele penale datorită diverselor circumstanțe care pot apărea și influența raportul dintre ele, deci, prin urmare, nu poate fi vorba de o justiție absolută.

Legea română de dinainte de secolul al XVII-lea nu este cunoscută, știindu-se despre ea că era influențată de dreptul bizantin, cât și de cutumele țării. În secolul al XVII-lea au apărut primele legi românești, respectiv: *Cartea românească de învățătură*, a lui Vasile Lupu (1646) și *Îndreptarea legii*, a lui Matei Basarab (1652). Acestea cuprindeau, în mare parte, multe dispoziții penale.

2. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, vol. V, p. 38.

3. *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, tomul V, tiparul Colegiului Național, București, 1847, p. 5, <http://books.google.ro>.

4. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, p. 42.

5. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, pp. 55-56.

Credința și ideile religioase au avut o mare influență asupra sistemului de justiție medievală, ca de altfel asupra întregii societăți. Biserica avea un rol extrem de important în societatea evului mediu, inclusiv a celei românești. Avea un rol activ în asistența socială, în preocupările de sprijinire a celor sărmani, prin recurgerea la diverse moduri proprii ei, precum, de exemplu, la milă și iubirea de aproape, sau gratitudinea față de Dumnezeu, precum și forme ce îi vizau pe cei deținuți.

În perioada feudală domnii adeseori predau spre judecare înalților prelați și egumenilor de la mănăstiri fapte considerate mărunte, ale boierilor. În baza obiceiului și a unor acte domnești, Biserica a avut în decursul timpului autoritatea de a judeca:

- încălcările normelor bisericești ale membrilor ei;
- cauzele civile și penale ale celor din cadrul bisericii, cu excepția faptelor grave - de genul omorului, de exemplu - care erau de competența Domnului;
- nerespectarea rânduielilor bisericești din partea laicilor, precum: curvia, incestul, căsătoria a 4-a, adulterul;
- cauzele civile ale laicilor: despărțiri, moșteniri, adopții, tutelă ș.a.⁶.

De exemplu, Ștefan cel Mare, în 1472, a încredințat unei mănăstiri (Probota) dreptul de a-i judeca pe săteni, excepție făcând omorurile și răpirile de fete. În 1448, Petru Vodă a acordat unor mănăstiri, în temeiul unui obicei vechi, bizantin, jurisdicție ecumenică. În decursul timpului domnii au preferat să dea dreptul la judecată unui număr mare de mănăstiri ca urmare a faptului că primeau neașteptat de puține plângeri din partea împričinaților judecați de fețele bisericești⁷. În mod frecvent, Domnii le încredințau mănăstirilor dreptul de a judeca în satele lor⁸.

În Moldova hotărârea era supusă apelului, care putea fi formulat fie la organele bisericești (mitropolit, episcop, dician, protopop), fie la vel vistier, vel cămăraș, vel agă sau divanul domnesc.

6. Petre STRIHAN, Valeriu ȘOTROPA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori Ovid SACHELARIE și Nicolae STOICESCU, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, pp. 268-269.

7. Ionuț MARANDA, *Civilizația penitenciară românească*, p. 2, <http://www.academia.edu>.

8. Tudor VOINEA, în *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, p. 288.

Statul feudal avea permanent Biserica ca aliată. Din acest motiv organelor bisericești le era atribuită autoritatea de a-i judeca atât pe clerici, cât și pe cetățeni pentru anumite fapte determinate.

Rolul Bisericii în justiția din feudalismul românesc

În feudalismul românesc mitropoliții și episcopii au deținut autoritatea de a judeca atât cazuri cu specific bisericesc, cât și civile și penale. Ei erau incluși în sfatul domnesc, iar Domnul îi mai autoriza să judece și alte cauze, cu laici ori singuri.

În mod frecvent *mitropolitul* primea de la Domn încredințarea de a judeca diverse cauze precum hotărnicii ori diferite cereri. El o putea face singur ori împreună cu unii boieri. În Moldova era autorizat să judece cauzele importante ce apăreau în interiorul breslelor. În general, mitropolitul reprezenta instanța superioară episcopilor, judecând cu această autoritate, în apel, orice cauze ce fuseseră judecate de aceștia⁹. În concret, mitropolitul era în drept a judeca acele cauze date de dreptul cutumiar în atribuțiile organelor bisericești, respectiv cele referitoare la naștere, tutelă, despărțire, dotă, cât și alte cauze penale și civile. Totodată, el era întreat și cu privire la pedepsele ce erau dispuse în pravile, în cauzele penale, și ocupa locul de cinste în cursul ședințelor judecătorești ale divanului, respectiv în stânga Domnului.

În sec. XVII-XVIII, în Tara Românească și Moldova, mitropolitul conducea instanța „veliții boieri”, ce emitea anaforale către domn. „Veliții boieri” inițial reprezentau un grup de mari boieri ce erau împunerniciți de Domn să judece o cauză. Cu timpul a devenit o instanță superioară alcătuită exclusiv din marii boieri, care era subordonată direct Divanului prezidat de Domn¹⁰.

Episcopul avea autoritatea de a judeca acele situații ce apăreau în existența breslelor. În anul 1773 a fost instituită, pe lângă Mitropolia Moldovei, o instanță bisericească, cu competențe în cauzele dintre cle-

9. P. STRIHAN, N. STOICESCU, în *Instituții feudale din Țările Române Dicționar*, p. 298.

10. P. STRIHAN, N. STOICESCU, în *Instituții feudale din Țările Române Dicționar*, p. 499.

rici și civili. Era denumită „județul bisericesc” și includea în compunere și un deputat al divanului și un laic.

Dichiul, care pentru mânăstiri era apărătorul dreptății¹¹ și administratorul bunurilor lor, avea dreptul, cel puțin în Transilvania, de a-i judeca pe călugării din eparhie.

Protopopii, la rândul lor, dețineau anumite atribuții judecătorești. Domnii îi însărcinau cu autoritatea de a judeca acele cauze minore dintre mireni. Totodată, judecau cauzele bisericești, respectiv: curvii, răpirea fetelor, amestecul sângelui¹², nunta a patra, fermecătorii, vrăji între bărbat și soție, iar ca pedepse putea dispune „închisoarea de femei” la protopopiat și pentru bărbați „închisoarea politică”. Pentru faptele de „răpire de fecioară” și „amestec de sânge” trebuia să-l înștiințeze pe mitropolit, acesta fiind singurul competent în asemenea cauze. Pentru judecățile pe care le făceau, protopopii aveau dreptul recunoscut de a cere și bani pentru „osteneală”, iar de la cel găsit vinovat „dicherma”¹³.

În Țara Românească și Moldova a mai existat și *dicasteria*. În Țara Românească a fost înființată în anul 1810 (la 20 ianuarie) ca o instanță obișnuită pe lângă mitropolie și sub conducerea mitropolitului. Era în fapt o judecătorie bisericească formată din trei fețe bisericești (arhimandriți sau protopopi sau ieromonahi) și un laic (logofăt) și „scriitori” câți erau necesari. Această instanță judeca pricinile civile în care una dintre părți era un superior al unei mânăstiri. Pentru a căpăta autoritate executorie, hotărârile ei trebuiau aprobate de mitropolit.

În Moldova era funcțional, pe lângă fiecare episcopie, încă din anul 1649, un *tribunal ecclesiastic eparhial*. El avea autoritatea de a judeca cauze referitoare la „sângele amestecat” și la alte încălcări ale regulilor apărute în zona respectivei eparhii. Între anii 1741-1832 acest tribunal și-a desfășurat activitatea pe lângă Mitropolia Moldovei, judecând cauze referitoare la copii, zestre, căsătorii, neînțelegeri între soți, între laici și preoți și între cei ce slujeau în rândurile clerului. În anul 1808 tribunalul bisericesc a fost reorganizat, iar din anul 1811, potrivit pre-

11. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, pp. 156-157.

12. Adică incestul.

13. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 393.

vederilor Codului Calimah, avea competența să judece doar acele pricini referitoare la desfacerea căsătoriilor care erau încheiate cu nerespectarea obligațiilor sau regulilor religioase, iar hotărârile trebuiau a fi supuse spre decizie supremă arhierelui, pentru a dispune potrivit exigențelor bisericești. În cazul în care hotărârea arhierelui nu era respectată, acesta putea încunoștiința Domnul pentru a se duce la îndeplinire hotărârea dispusă¹⁴.

Biserica în feudalismul românesc a avut un rol important nu numai în activitatea de judecare a pricinilor, ci și în cel de autoritate de executare a hotărârilor dispuse, cel puțin în materie penală. La mitropolii funcționau închisori care erau păzite de mercenari aflați în armata Țărilor Române, ce erau desemnați de căpătar, respectiv comandantul întregii armate.

În Țara Românească mănăstirile au constituit instituțiile de detenție cele mai dure. Vlad Țepeș a ridicat în 1457 mănăstirea Snagov ca prim loc de ostracizare a acelor boieri care îl înfruntau, cât și pentru trădători și tâlhari¹⁵.

În Ardeal, care era sub jurisdicție maghiară, închisorile au luat amploare cel mai repede, cetățile fiind zidite de la început cu spații anume de detenție, ca de altfel și dietele locale și tribunalele. Au fost ridicate închisori în secolele XVI-XVII în toate regiunile secuiești și în orașele maghiare. Cetățile marilor orașe aveau cele mai dure regimuri de detenție, cei închiși fiind ținuți în lanțuri. Cu tote acestea, li se permitea și erau în permanență vizitați de preoți care se ocupau și de educarea lor¹⁶.

Numărul unor asemenea mănăstiri care dețineau un regim aparte a crescut în secolele XVI-XVII și în Țara Românească și în Moldova. Ștefan cel Mare a ridicat mănăstirea Dobrovăț (în Vaslui) în anul 1503, în anul 1520 Ștefăniță Vodă a zidit-o pe cea de la Bisericiani (în Neamț). În anul 1509 Șerban Cantacuzino a ridicat Mănăstirea Mărgineni (în Prahova), în 1557, Pătrașcu Basarab a zidit mănăstirea Mișlea (în Pra-

14. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 156.

15. http://ro.wikipedia.org/wiki/Manastirea_Snagov.

16. Ștefan BRUNO, „Istoria și reforma închisorilor românești”, în *Revista Română de Sociologie*, an XVII, nr. 5-6, București, 2006, pp. 485-512.

hova), Alexandru Lăpușeanu, în anul 1564, a ridicat Mănăstirea Pângărați (în Neamț), Matei Basarab, în 1646, a zidit mănăstirea Plătărești (în Ilfov). Altele asemenea ar fi: Arnota, Comana, Secu, Ocnîța ș.a.¹⁷

Domnitorul Nicolae Mavrocordat a acordat închisorilor din mănăstiri un scop modern, și anume de a-i ocroti, hrăni și îngriji pe cei întemnițați și de a-i trata cu milă:

„Căutați dară cu dragoste și cum se cade să vă purtați cu ei și nu-i mai căznuiți și voi cu netrebnice chinuri. Ascultători poruncilor lui Hristos, să vă milostiviți și cu dumnezeiască râvnă să cercați sufletul lor a-l îndrepta, căci ce puteți voi cu înțelepciune repara, armașii și slugile lor nîcicând nu vor putea face, căci aceștia par plămădiți dintr-o sămânță mai rea decât tâlharii cei mai smintiți. Când fiare puneți tâlharului, cercați mai întâi pre voi să vedeți cum e de greu”¹⁸.

În anul 1818, prin *Legiuirea lui Caragea*, în închisorile din mănăstiri erau condamnați a fi închiși minorii care răspundeau penal și aveau vârste cuprinse între 7 și 14 ani. Prin *Legiuirile penale* ale lui Sandu Sturza, din anul 1826 (Condica Criminalicească), și Barbu Știrbei, din anul 1852 (Condica Criminală), s-a stabilit ca minorii care puteau răspunde penal, adică cu vârste între 8 și 15 ani, și care se dovedea că au premeditat fapta, să poată executa pedeapsa într-o mănăstire.

Acest regim de închidere în mănăstiri s-a utilizat până în perioada modernă și inclusiv atunci, primul *Cod penal*, apărut în anul 1865, prevedea ca posibil regim aplicabil minorilor cu vârste între 8 și 15 ani, pentru care se prezuma că lipsa discernământului înlătură caracterul penal al faptei, trimiterea la mănăstiri¹⁹.

Concluzii

Conchizând, putem afirma că Biserica a avut în decursul istoriei poporului român, în permanență, un rol important în societate, prin

17. Șt. BRUNO, „Istoria și reforma închisorilor românești”, pp. 486-512; http://ro.wikipedia.org/wiki/Manastirea_Plataresti.

18. Radu POPESCU, „Istoriile domnilor Țării Românești”, în *Cronicari Munteni*, Ed. Albatros, București 1973, p. 175.

19. Denisa Oana PĂTRAȘCU, „Istoricul delincvenței juvenile”, în *Studii și comunicări*, pp. 111-112, studii.crifst.ro/doc/2013/2013_1_05.pdf.

implicarea ei în educație, în viața socială și chiar în sprijinirea ostașilor pe câmpul de luptă atunci când se impunea aceasta, prin participarea efectivă în lupte și prin susținerea moralului ostașilor, fapt relevat și în învățătura Bisericii²⁰.

Perioada evului mediu românesc nu a făcut excepție, întrucât și atunci Biserica deținând un rol hotărâtor în viața socială și în înfăptuirea actelor de justiție ale vremii. În acest domeniu, al justiției, Biserica a fost activ implicată, atât în înfăptuirea actului de justiție, cât și în executarea hotărârilor judecătorești pronunțate.

20. Mihaela Denisia LIUȘNEA, „Preoți români pe frontul războiului pentru reîn-tregire-preot căpitan Ioan Mușețeanu, confesor al regimentului 21 Infanterie”, în *Teologie și educație la Dunărea de Jos*, fasc. XVI, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2018, pp. 18-31.